

v drugi sovpada z enostavno, nezverženo metaforiko in figuralnostjo. Le enkrat se zbudi v prvi zbirki otožni akord, ko pomisli na svojo smrt („Jaz pred tabo morda grem počivat truden — v črne ruše večni mir“), toda že ga prešine moška odločnost, da se znova zravna. *Kitica mojih* pa nam kaže že popolnoma dozorelega moža z mnogimi težkimi in trpkimi spoznanji. Svetovna vojna je vtisnila svoj pečat ciklu pesmi *Nazaj jih ni*, kjer nam otožno pripoveduje o slovenskih fántih, ki so odpeli vriskaje Bog ve kam in se nikoli več ne povrnejo:

In nihče ni vprašal, kdo križ zasadi
tam zunaj v predaljno gomilo,
če fantom tem našim veselo srce
bi v grenki samoti odbilo.

Jemal jih je dan in jemala jih noč
— pojoče, vse v pisanem cvetju —
nazaj pa jih ni, od nikoder jih ni,
ne tihih, ne v fantovskem petju.

In bolj kot kdaj prej so sedaj njegove pesmi domorodne (*Oj, ti naša zemlja sveta*), narodno refleksivne, budniške (*O, jaz ne spim*), bolj in bolj opevajo značilnosti naših krajev, njih posebnosti, svojevrstnosti in lepote, in kličejo novi rod na boj in osveto.

Poleg Maistra vojaka in pesnika pa poznamo tudi Maistra zbiratelja knjig, gotovo največjega našega sodobnega bibliofila, ki je ves svoj denar in ves svoj prosti čas uporabljal za svojo edinstveno knjižnico. General Maister ni bil nikak rafiniran literarni uživalec, ki stika za knjižnimi redkostmi in pri tem uživa, njegova knjižnica je prava podoba njegove kulturne širine in poglobljenosti. V njej najdemo zbrano vso slovensko literaturo, kolikor je pač mogoče, od prvih protestantskih početkov pa preko vseh stoletij do danes, mnogo literarnih dragocenosti, redkih knjig in izdaj. Vse pa razodeva veliko Maistrovo ljubezen do slovenske besede, knjige, misli in kulture.

Spomin na velikega pokojnika, slovenskega pesnika in znamenitega narodnega junaka je dragocen in svetel, z njegovim imenom sta združeni naša neposredna sedanost in bodočnost.

Uredništvo.

S O D O B N I P R O B L E M I

SOCIOLOŠKE OSNOVE KRŠČANSKEGA SOCIALIZMA

(Pripombe h knjigi dr. A. Gosarja: „Za nov družabni red“.)

II

Filozofija je toliko časa zgolj filozofija, dokler se izživlja samo v teoriji. Kakor hitro pa jo prenesemo v prakso, postane še nekaj drugega, namreč *subjektivni činitelj družbenega razvoja*, sila, ki zavestno posega v razvoj človeške družbe. Poslej je ne smemo več ocenjevati zgolj s „teoretičnega“ stališča, to se pravi samo po tem, koliko so njeni izsledki v skladu z našimi dosedanjimi

spoznanji, marveč tudi s stališča, kako vpliva ta ali ona filozofska ali znanstvena teorija v neki dobi na družbeni razvoj: ali v pozitivnem ali v negativnem smislu, ali ga pospešuje, ali ovira. Skratka, ne smemo je izločiti iz sodobnega socialno-ekonomskega ustroja človeške družbe. Če velja to za vso znanost, velja pa še prav posebno za *sociologijo*. To je namreč tista znanost, pri kateri odločuje po večini politična in razredna pripadnost in le malokdaj znanstveni argument. Znanost tedaj, kjer je tudi dr. Gosar najprej in nad vse temeljito pokazal, kaj pomeni njegova krščanska filozofija v praksi, kaj ostane od njegovega teoretičnega krščanskega „socializma“ v ognju življenja.

Po dr. Gosarju so prvotno „... vsi ljudje, ne glede na stan, vlogo in položaj v družbi, vsaj v glavnem enako živeli.“ Drugače pa je postalo „... odkar so se posamezni stanovi in sloji tudi po svojem življenju odločili od ljudskih plasti“ in odkar so „... poedinci ali kar celi stanovi poskušali udobneje in brezskrbneje živeti“. Tedaj so šele nastala med ljudmi nasprotja. Pojavila pa so se zategadelj, ker imajo ljudje „... kadar gre za njihove lastne interese, močno razvit čut pravičnosti“ (str. 65). Zlatá vredna pojasnitev! Dr. Gosar si predstavlja prvotno družbo nekako takole: vsi stanovi žive v najlepši harmoniji, nenadoma pa se zahoče nekemu stanu ali pa zgolj poedincu lepšega življenja, in sicer na tuj račun. Skuša torej svoje tovariše prisiliti, da naj delajo zanj. V teh pa se — „ker gre za njihove lastne koristi“ — tisti trenotek razvije močan „čut pravičnosti“ — in nasprotje je tu. Po njegovem mnenju ni tedaj nikake v objektivnih pogojih zasidrane *nujnosti* v razvoju človeške družbe, marveč je bil ta razvoj popolnoma zavisen od subjektivnih vzrokov, od individualnih nagibov. Ta metoda sociološke analize ni torej nič drugega kakor ona slavnoznana šolska metoda, po kateri so ustvarjale zgodovino — znamenite osebnosti. Ako bi se dr. Gosar manj opiral na svojo metafizično spoznavno metodo, pa bolj na pozitivne izsledke sociologije, ki je znanstveno dokazala na še živečih azijskih, afriških, avstralskih in ameriških primitivnih plemenih, kakšne so socialne oblike primitivnega življenja, bi moral ugotoviti, da tedaj, „ko so ljudje v glavnem enako živeli“, med ljudmi tudi ni bilo nikakih „stanov, položajev in vlog“. Videl bi, da so se ravnale socialne razmere po odnosih, ki so jih imeli ljudje med seboj pri pridobivanju življenjskih potrebščin. Dokler je človek živel le od lova, je lahko živel in je tudi moral živeti v primitivni, nerazčlenjeni skupnosti, kjer je vladala popolna enakost. Preprost način življenja je silil člane take lovske horde, da so šli vselej vsi skupno na lov. Posameznik bi moral v boju z zvermi poginiti. Vsi člani horde so torej opravljali enake socialne funkcije. Živeli so tedaj v popolni enakosti v vsakem pogledu. Če pa se je potem ta položaj izpremenil, je morala nastopiti mnogo močnejša sila, kakor je človeško „poželenje“. Tudi ta sila je bila zasidrana v materialni podlagi. Kakor so zahtevali v lovski hordi odnosi med ljudmi pri pridobivanju življenjskih potrebščin socialno enakost, tako so zopet izpremenjeni proizvodjalni odnosi povzročili diferenciacijo v primitivni skupnosti.

Vzemimo še en primer. Dr. Gosar namreč trdi — v prepričanju, da je podal prvovrstno znanstveno spoznanje —, da nastanejo posebno ostra nasprotja med ljudmi tedaj, kadar „... se družabno življenje naglo razvija, ter se tako rekoč skokoma pomakne za cela desetletja, dà, za cele rodove naprej...“ Nato navede primer takih razdobij, in sicer industrializacijo v devetnajstem stoletju. Ta primer in podobni primeri mu dokazujejo, „... da je naglo spre-

minjanje, nagel razvoj družabnih razmer in družabnega življenja vobče prav za prav glavni in najvažnejši vzrok mnogoterih težkoč v družabnem življenju...“ To trdi dr. Gosar, znanstvena analiza teh časov pa ugotavlja prav nasprotno, namreč, da so taki „nagli časi“ prav za prav eksplozija teh nasprotij, da je to višek njihove medsebojne zaostrenosti. „Nagel razvoj družabnega življenja“ tedaj ni *vzrok* nasprotij, temveč njihova *posledica*. Ali je na primer francoska revolucija povečala nasprotja v tedanji družbi? V mednarodnem merilu vsekakor, kajti ona je ustvarila meščansko ekonomsko-socialno telo sredi fevdalne Evrope. Nikakor pa to ne velja za Francijo samo. Nasprotno, francoska revolucija je bila prav posledica do vrhunca zaostrenih nasprotij v fevdalnem družbenem redu, ki so nastajala iz protislovja med tendencami kapitalističnega gospodarstva in fevdalnega političnega ustroja. Dočim so manufakture — prve oblike, v katerih se je pojavila kapitalistična industrija — zahtevale svobodnega delavca, ki sam razpolaga s svojo delovno silo, kupca, ki ga v njegovih potrebah ne duši fevdalni jarem, in trgovca, ki lahko razpečava svoje blago v čim širšem krogu, je fevdalni politični red vezal ljudi na zemljo in onemogočal prehajanje kmetov iz vasi v tovarne, s svojim neizmerim izkoriščanjem pa je kmetovo kupno moč malodane onemogočil in oviral z raznimi provincialnimi carinami in dajatvami razvoj trgovine in industrije. Večalo se je torej protislovje med razvojem proizvodnih sil, ki so zahtevale nove družbene odnose, in med obstoječim političnim redom, ki je ta razvoj z vso silo zadrževal in ga skušal utesniti v razkrajajoči se fevdalno-cehovski ustroj. Družbeni odnosi so se zaradi teh protislovij, ki so značilna za mnoga stoletja, tako zaostri, da je moralo priti do nekake *razbremenitve*. To pa se je zgodilo v celi vrsti meščanskih revolucij. Reakcionarni politični red je bil naposled odstranjen, podana je bila pot za nagel razvoj dosedaj tlačenega kapitalističnega gospodarstva. In mlado meščanstvo je v nekaj desetletjih napravilo ogromno delo — iz devetnajstega stoletja je napravilo „stoletje industrializacije“ — in popolnoma preporodilo človekovo miselnost. Toda že se je v notranjosti kapitalističnega gospodarstva pojavilo novo nasprotje — nasprotje med kapitalistom in delavcem, ki pa ima svoj izvor v novem protislovju med kolektivno produkcijo in privatnim prilaščanjem izdelkov.

„Dobe z naglim tempom življenja“ tedaj niso vzrok „nasprotij in težkoč“, marveč so le posledica dejstva, da so nasprotja prišla v tako odločilno stopnjo, v kateri je moralo priti do preloma. S tem pa seveda ni rečeno, da nasprotja kedaj sploh izginejo. Deloma ali popolnoma so uničena le nasprotja ene vrste, zato pa nastajajo nova, ki se vedno bolj ostrijo in vedno bolj dozorevajo. Videli smo, kako je padel v boju s kapitalističnimi težnjami fevdalni sistem v gospodarstvu, toda videli smo tudi to, da je kapitalistični sistem kot zmagovalec v boju s fevdalizmom sam iz sebe porodil novo nasprotje — proletarijat.

S pomočjo svoje idealistične metode dr. Gosar seveda ne more dojeti vseh teh pojavov in medsebojnih zvez med njimi. Brez jasnosti blodi med množico socioloških spoznanj, ki jih ne zna pravilno uporabljati. Zato tudi ni nič čudnega, ako prihaja čestokrat v obup, ko mora malodušno ugotoviti, da je družbeno življenje takó „silno mnogolično in zamotano“, da ga „mi s svojim omejenim razumom le težko kdaj prav vidimo in razumemo“. Na nekem drugem mestu pa vzklika: „Kdo bi si upal n. pr. pravilno oceniti vse okolnosti in sile, iz katerih se je rodila ideja demokracije, boljševizma, fašizma itd...“

Pri analizi najzanimivejših in najvažnejših pojavov v življenju človeške družbe ga je torej pustila njegova metoda na cedilu. Toda, kako pa se mimo teh problemov godi dr. Gosarju pri sociološki analizi družbenega razvoja?

Takole se glasi prvi stavek v „kratkem pregledu družbenega razvoja“:

„... V najstarejši dobi so ljudje živeli združeni edinole v prvotnih naravnih sorodstvenih skupinah (rodbinah, rodbinskih zadrugah, rodovih ali plemenih). Zato tudi ni bilo med njimi nikakih večjih socialnih razlik.¹ V vsaki rodbini, ali če hočete, v vsaki rodbinski zadrugi je bil pač eden poglavar, ki so ga vsi drugi poslušali in se mu pokorili...“ (Str. 46.)

To je značilen stavek za znanstveno vsebino Gosarjeve sociologije. To je približno ista logika, kakor če bi rekli: spočetka je imel človek dihala, zato je znal tudi dihati. S tem nismo namreč ničesar povedali. Še vedno je ostalo skrito, kako in čemu je dobil človek dihalne organe. Isto velja za omenjeno Gosarjevo trditev. Z njo nismo odkrili nikake velepomembne znanstvene resnice. Prvič nam niti z besedico ni omenil, kaj je bilo pred to družbeno obliko in na podlagi kakšnih vzrokov je prišlo do nje, drugič pa sloni njegova kratka izjava, da med ljudmi v taki sorodstveni skupnosti „ni bilo nikakih socialnih razlik“, na izredno šibkih nogah. Iz samega dejstva, da so živeli ljudje „prvotno“ (!) v sorodniških skupinah, nikakor ne izhaja že samo po sebi in tudi znanstvenik ne more iz tega dejstva samega izvajati, da med njimi ni bilo nikakih razlik. Posebno še spričo dognanj, da se je prav ta krvna skupnost polagoma dejansko izpremenila v strahovlado patriarha nad člani rodu. Še bolj nepodprta pa je tretja trditev, da so ljudje „od vekomaj“ živeli pod vodstvom „poglavarjev“. Iz socioloških in antropoloških raziskovanj primitivnih plemen, ki še danes živijo na zelo nizki kulturni stopnji, vemo, da je najstarejša družbena oblika „horda“, grupa sorodnikov, nekaj desetih ljudi, ki živijo iz rok v usta, hodijo skupno na lov, se skupno hranijo, ne poznajo nikake lastnine in živijo v promiskuiteti, to je v najnižji obliki „rodbinskega“ življenja. Vsi moški pripadajo vsem ženam in vse žene vsem moškim. Vsi otroci so si med seboj bratje in sestre. Ne poznajo očeta, marveč so zarod horde. Taka oblika življenja je odvisna od načina, kako si človek pridobiva hrano. Horda nima skoraj nikakega orodja in zato so potrebne vse njene sile — moške, žene in otroci — da si pridobi toliko, kolikor je potrebno za golo življenje. In ker vsi skupno love in zbirajo prirodne sadove, zato je tudi vse skupna last vseh. Taka horda se torej ne more drugače ohraniti, kakor da živijo vsi v popolni enakosti. Polagoma pa so tu nastale izpremembe. Horde so se razmnožile in nekatere so bile potisnjene v manj rodovitne pasove, kjer je bilo pridobivanje hrane zvezano z večjimi težkočami. Tehnika pridobivanja hrane se je morala izboljšati, ali pa je bila horda obsojena na pogin. V tej dobi si je ustvaril človek popolnejše orodje in orožje. Produktivnost človeškega dela se je s tem močno dvignila. Vzporedno s tem pa se je vršil tudi drug pojav: delo se je pričelo deliti. Življenje take rodbinske skupnosti je bilo potem, ko je postalo poljedelstvo njena glavna proizvodna panoga, že bolj sestavljeno. Razmere v rodu so se polagoma komplicirale, rod je potreboval organizatorja. Vodja je postal navadno najstarejši član rodu, ki je imel največkušenj. Važnost tega „poglavarja“ je rasla vzporedno z razvojem proizvodnih sil. Kolikor popolnejše je

¹ Podčrtal jaz.

bilo orodje, toliko bolj zamotan je postajal družbeni sistem v takem rodu in toliko bolj je bil potreben in važen poglavar. Njegova služba se je izpremenila v socialno funkcijo.

Pri tem moramo omeniti še eno dejstvo, ki je na videz nesmiselno in vendar je prav zgodovina takih „nesmiselnosti“ zgodovina družbenega in tudi prirodnega razvoja. Nastanek individualnega orodja je namreč razrušil hordo. Isto orodje torej, ki jo je prej rešilo pogina, jo je sedaj razbilo. Primitivno orodje je bilo namreč pretežno delo poedinca in se ga je mogel posluževati le on sam, zato se je izpremenilo v njegovo osebno lastnino. Kakor hitro pa se je pričelo uveljavljati individualno delo, je pričela nekdanja rodbinska skupina razpadati v poedine družine. Istočasno pa se je izpreminjal poglavar v fevdalnega gospoda. Tako je tedaj nastalo zanimivo dialektično nasprotje: prvotna družbena skupnost in enakost se je morala razrušiti, ako se je hotela družba rešiti, to se pravi, morala se je razbiti njena dotedanja obika, da je lahko zaživela v novi.

Zato ni res, da ni bilo v „sorodniški skupini nikakih socialnih razlik“, kakor trdi dr. Gosar, ampak te razlike so se takrat že javljale in dajale pečat tej skupnosti. Toda dr. Gosarja malo zanimajo notranji zakoni družbenega razvoja in sile, ki so ustvarile in razrušile to družbeno enoto, zato tudi meče v en koš primitivno hordo in rodbinsko skupnost pod avtoritativnim vodstvom starešine ali poglavarja. Vsa njegova nadaljnja razmišljanja so zato brez prave smeri, brez slehernega znanstvenega oporišča. Po njegovem mnenju so se namreč razmere v tej skupnosti polagoma izpreminjale, nekateri rodovi so postali iz neznanih slučajnih razlogov „bojevitejši“, in ker so bili „bojeviti“, so potrebovali močno „bojno“ organizacijo, in to je bila — država. Tako neznanstvene in naivne razlage o nastanku države menda ne najdemo zlepa v svetovni literaturi. To je neke vrste Oppenheimerjeva teorija, toda v najbolj popačeni in vsakdanji obliki.

Čemu prihaja dr. Gosar do takih neznanstvenih trditev? Razlog je zelo preprost. Ves čas svojega razlaganja se dr. Gosar niti enkrat ni vprašal, ktere so gonilne sile človeške družbe. Zanj je vse družbeno dogajanje bolj ali manj slučajno, odvisno od razpoloženja ljudi v posameznih dobah. Zato je seveda tudi razumljivo, da je država zanj le izraz „bojevitosti“ raznih plemen, ne pa nujen izraz razčlenjanja (diferenciacije) prvotne družbe, ki se je iz nekdanje, na popolni enakosti sloneče oblike razvila v razredno, z neenakostjo in socialnimi boji zaznamenovano družbo. Država je nastala torej kot orodje tistega razreda, ki je prevzel oblast.

Ali zapažamo v razvoju družbe na objektivnih pogojih utemeljeno nujnost razvoja? Po mnenju dr. Gosarja take neizogibnosti ni, kajti:

„... čim bolj je kaka ljudska skupina, oziroma organizacija v družbi, n. pr. kak stan ali kaka politična stranka močna, spretna in žilava v zasledovanju svojih ciljev, tem bolj daje pečat družabnemu življenju in razvoju, tem bolj ga naravnava v svojo smer.“ (Str. 47.)

Po teh izvajanjih se zdi, da je razvoj človeške družbe odvisen zgolj od subjektivnih činiteljev, to se pravi od tega, ali je neka skupina ljudi sposobna dajati času in razmeram smer po svojem okusu in potrebah. Po logiki dr. Gosarja manjka današnjemu času prav za prav samo še sposobnega človeka, ki bi rešil današnji sistem. Toda dr. Gosar je lahko prepričan, da ima kapitalizem

na pretek subjektivno sposobnih ljudi, nima pa — objektivnih pogojev, da bi se izmotal iz krize. Družbeni razvoj ima svoje zakone, izven katerih je vsako gibanje nemogoče. Subjektivno se lahko poedini družbeni razredi upirajo razvoju in ga nekaj časa zavirajo, toda preprečiti ga ne morejo. Ni torej odvisno zgolj od subjektivne sposobnosti posameznikov ali razredov, ali bodo znali družbeno življenje „naravnati v svojo smer“, marveč predvsem od položaja, ki ga zavzema razred v razvoju proizvodjalnih sil. V zgodovini vidimo nešteto primerov, ki dokazujejo našo trditev. Spomnimo se le na mnogoštevilne kmečke upore konec srednjega in v začetku novega veka, ki jim ni mogoče odrekati neizčrpne revolucionarne sile, sposobnosti in odpornosti, a ki so bili vendarle brezuspešni. Vzrok je bil prvič v tem, da kmečko ljudstvo kot razred ni moglo priti preko fevdalne provincialne razcepljenosti. Tu ni odločevala nikaka subjektivna nesposobnost. Ne, položaj kmečkega stanu v tedanji družbi, njegova popolna ekonomska in politična navezanost na graščaka, na individualistični značaj gospodarstva, je onemogočala, da bi se razvila v kmečkem ljudstvu zavest o skupnih stanovskih interesih. Razen tega pa tudi tedanje ekonomske prilike še niso bile zrele za velike izpremembe v družbenem redu. Moralo je priti šele meščanstvo, ki je s trgovino in industrijo povezalo province v enoto in odpravilo fevdalni sistem.

Kakor je po mnenju dr. Gosarja odvisno samo od slučaja, kateri „družabni stan“ si bo priboril oblast, tako tudi nastoj razreda nima zanj nikakih globljih vzrokov. Nastal je kratkomalo tako, da so se stanovi, ki so na povsem „naraven“ način prišli v vodstvo države, na krmilu pač pokvarili in se predali razkošju na račun ostalih „stanov“. Tako so se izpremenili v poseben razred. In odtod tudi — razredno nasprotje.

Po vsem tem je jasno, da spada taka naivna razlaga o bistvu družbenega razvoja, tega najvažnejšega problema, v slabo šolsko čitanko. Znanstvenik se nikdar ne more zadovoljiti s takimi cenenimi razlagami; morda le tisti, ki mu je zgodovina gmota samovoljnih človeških dejanj, brez notranjih zakonov. Dejansko pa je nastanek razreda najtesneje povezan z razvojem proizvodjalnih sil. Videli smo že, kako se je nekdanja homogena horda razbila, razčlenila v razredno družbo, da je lahko ostala pri življenju. Tako je nastal razred. Opredejen je torej po položaju v proizvodjalnem ustroju. Na primer: fevdalno plemstvo je *posestnik zemlje* — kmet-tlačan *to zemljo dejansko obdeluje*. To sta dva razreda. Ali pa vzemimo današnjo družbo. Kapitalist je *posestnik stroja* — delavec *dejansko na tem stroju dela*. Razred torej ni neka slučajna tvorba ljudi, ki bi hoteli udobneje živeti, marveč je zgodovinsko nujna ustanova.

Suženjstvo je po dr. Gosarju nastalo takrat, ko se je v nekaterih ljudeh „... pojavilo tisto neugnano stremljenje po čim večjem bogastvu, po politični moči in vplivu“. Končalo pa se je zategadelj, ker se je pod vplivom krščanstva uveljavila struja, ki je zahtevala, naj se s sužnji „mileje ravna“ in ki je tudi pripomogla k temu, da so suženjstvo naposled povsem odpravili. Tudi ta razlaga je popolnoma podobna vsem ostalim. Nikjer objektivnih pogojev, vse gol slučaj. Dovolj bi bilo, da bi dr. Gošar vsaj površno preiskal na primer grško zgodovino, pa bi se mogel prepričati, da so njegove trditve zgrajene na pesku. Takrat, ko je Grk uvajal sužnje v svoje gospodarstvo, ni bilo mogoče govoriti o „brezumnem“ pohlepu po bogastvu. Suženjstvo se je uveljavilo,

ker je ta sistem ustrezal razvoju takratnih produktivnih sil. V Grčiji se je že zgodaj razvila obrt, kjer se je delalo s preprostimi ročnimi orodji. Razen tega pa so bili neprestani boji z barbari, ki so vdirali v grško ozemlje, neizčrpen vir vojnih ujetnikov, ki so jih mogli uporabiti v obrti, saj je delavcev primanjkovalo. To dvoje dejstev in še razvita trgovina, ki je potrebovala povečano proizvodnjo, so bili glavni vzroki, da se je iz fevdalizma (kolikor je tu sploh mogoče govoriti o njem) tako naglo razvil suženjski sistem. Razrušila so suženjski sistem prav tako notranja gospodarska protislovja. Kakor hitro je postalo delo samo opravek sužnja, ki je to prisilno delo sovražil, je bilo končano s pomembnejšim napredkom v tehniki in v proizvodnji. Suženj ni bil uporaben za sestavljeno orodje, ker bi ga namenoma kvaril. Potrebe so rasle, produktivnost dela pa je ostala ista, ali pa je celo nazadovala. Preostala je edina pot, neprestano pomnoževati število sužnjev. Ko pa se je naposled zaprla tudi ta pot, je razkrajajoče protislovje med rastočimi potrebami in zastajanjem v proizvodnji vrglo tudi celokupno antično družbo v silovito gospodarsko krizo, iz katere jo je rešil šele fevdalni sistem.

O fevdalizmu ve povedati dr. Gosar malo. Omejuje se le na opis nekaterih zunanjih znakov, da so se na primer delili ljudje v „plemiče, svobodnjake in nesvobodne“ in podobno. Katere sile so privedle nekdanjo rodbinsko enoto do tega, da se je iz nje razvila fevdalna družba, čemu so fevdalci kmeta izkoriščali in kdaj in čemu je nastal boj med državnim knezom in plemstvom, tega dr. Gosar ne pove. Zdi se, da ima fevdalizem za neko specifično, na Evropo in evropsko civilizacijo omejeno družbeno obliko. In vendar ni tako. Fevdalizem je socialna stopnja, ki jo je v bistvu prehodilo vse kulturno človeštvo. Ta sistem, ki je bil spočetka progresiven, je postal pravi jarem za kmečko ljudstvo šele v času denarnega gospodarstva. V dobi naturalnega gospodarstva fevdalec ni zahteval od kmeta več, kakor kar je mogel potrošiti, ker mu to skratka ni moglo koristiti. V času denarnega gospodarstva pa je vse kmečko delo lahko prodal. Dobil pa si je s tem novega nasprotnika — trgovskega meščana. Trgovski kapital je ustvaril industrijo, ta pa je dokončno pokopala fevdalni sistem. Kompromisna oblika nadvlade tega trgovskega meščanstva, ki pa vendarle še ni popolnoma prevzel oblasti v državi, je absolutizem — to je doba težkih bojev med državnim knezom, ki se je opiral na bogate trgovske meščane, in med plemstvom, ki je hotelo ohraniti fevdalni politični red. Tudi takrat torej ni bilo nikakih samovoljnosti v delu posameznih zgodovinskih oseb, stanov in razredov.

Pri analizi kapitalističnega sistema prihaja dr. Gosar do istih nesmiselnih zaključkov kakor pri analizi vseh prejšnjih dob. Kapitalistični sistem mu je le ponesrečen poskus, ki naj bi rešil družbo iz splošne krize fevdalnega sistema. Dr. Gosar ne vidi v kapitalizmu tiste velike naloge, ki jo je izvršil v razvoju človeške družbe. Ne vidi, da je prav kapitalizem razvil tehniko do tiste stopnje, da pod novimi pogoji lahko odstrani socialna nasprotja *sploh*. Kje je po dr. Gosarju krivda, da je zašel kapitalizem v tako krizo? Nikjer drugje kakor — v liberalizmu. Takrat se je po njegovem mišljenju človeštvo „spodtaknilo“. Zato pade v naslednjo utopijo:

„... Pokazalo se je, da treba na razvalinah srednjeveške družabne organizacije ljudi znova organizirati, kakor jih življenje samo na eni strani loči, pa hkrati zopet spaja v najrazličnejše skupine, stanove in sloje.“ (Str. 62.)

Vzemimo, da je ta trditev iskrena, to je, da dr. Gosar res išče novih poti iz kapitalizma v novo obliko človeške družbe (kar pa — kakor bomo spoznali — nikakor ni res). Tak izhod iz krize kapitalizma, kakor bi sledil iz njegovega citata, bi bil skrajno reakcionaren in popolna utopija. Reakcionaren zato, ker je tako iskanje vzorov iz preteklosti samo dokaz, da dr. Gosar ne vidi naprednih stremiljenj v *današnjem* socialno-ekonomskem ustroju, a utopija zato, ker je nemogoče spraviti v sklad neke zastarele, preteklim dobam in njihovim proizvodjalnim razmeram ustrezajoče socialne oblike (na primer stanovsko državo) z moderno blagovno produkcijo, veleindustrijo, karteli, trusti, armadami brezposelnih, skratka z modernimi proizvodjalnimi razmerami. V praksi pomeni to le izposojanje reakcionarnih sredstev, ki jih je uporabljal fevdalni politični ustroj v boju z napredkom.

Dr. Gosar, ki se seveda ni vprašal, kakšne sile so ustvarile v notranjosti fevdalnega političnega ustroja kapitalistično gospodarsko klico, se seveda tudi ne vpraša, kakšne naj bodo tiste sile, ki naj ustvarijo „nov“ družabni red. Družba je zanj podobna šahovski deski, po kateri premika dober mojster figure precej poljubno sem ter tja in lahko ustvarja na tak način krasne pozicije. Takole govori o „novem“ družabnem redu:

„... V bistvu gre edinole za to, da se ustvari in vzdrži v družbi ono ravnotežje sil, ki je potrebno za harmoničen razvoj in napredek vseh koristnih elementov človeške družbe...“

... Dejstvo je namreč, da si posamezne interesne skupine ljudi, pa tudi celi stanovi in sloji, ne umejo in ne morejo vselej sami priboriti in ohraniti v družbi onega položaja, ki ga po pravici zaslužijo in ki je v interesu družbe same... To znači, da mora država socialno slabim ljudskim skupinam, stanovom in slojem pomagati, da se morejo v tekmovanju z drugimi interesnimi skupinami, stanovi in sloji primerno uveljaviti...“ (Str. 66.)

Problem je tedaj zelo enostaven: premostimo nasprotja! Temu se pravi — kolumbovo jajce v znanosti. Lahko bi tudi rekli: čemu se prepiramo, odkod je prišla kriza — odpravimo jo! Dr. Gosar je pri gradbi te svoje toerije pozabil le na dve „malenkosti“: 1.) da so socialna nasprotja *temelj* današnje družbe in da pomeni odstranitev teh nasprotij odstranitev bistva kapitalizma samega. Ni namreč mogoče odpraviti posledic, ne da bi odpravili vzroke. 2.) Da država že po svojem sociološkem poreklu in po svoji praksi ni in ne more biti ustanova, ki bi bila dvignjena iznad vsakdanjih razrednih bojev. Še več, ona je najvernejša slika položaja v boju razrednih sil.

Prav iste misli, ki jih razvija dr. Gosar v omenjenem odlomku, izraža tudi fašistično geslo: „harmonija med delom in kapitalom“ pod zaščito države. Ni slučaj, da je ta zahteva jedro fašističnih idej. Fašizem postavlja državo nad vse in ima pri tem svoj razlog. Kot zaščitniku koristi finančne oligarhije je fašistični vladi do tega, da daje državi nekak iznad-družben značaj, da ljudskim množicam obrne pogled od resnice k slepilom. Tudi to ni slučaj, da je dr. Gosar v pripombi pod črto napisal, da se Hitlerjevo gibanje „... po svojem organskem, občestvenem pojmovanju družbe, zlasti naroda in države, močno približuje pravemu socializmu v našem smislu, vsekakor bolj nego marksizem“.

Dr. Gosar nam torej sam odkriva fašistični značaj svoje ideologije. Opraviti imamo torej z neke vrste Dollfussovimi klerofašizmom.

Po vsem tem je seveda razumljivo, da išče dr. Gosar vzroke socialnega vprašanja tam, kjer jih ni najti, namreč izven družbe. Toda on jih je vendarle našel tudi tu, in sicer so ti vzroki: a) skopost narave in neenakomerna porazdelitev njih dobrin; b) omejenost človeških moči, pa neomejenost našega poželenja in c) neprestano izpreminjanje družbenih razmer. — Res, priznati moramo, da so vsi ti vzroki povsem „prirodni“, to se pravi, če bi to res bili pravi vzroki, potem bi imeli popolno pravico, da mirno položimo roke v naročje in ugotovimo, da je proti takim vzrokom boj pač nemogoč. In to je tudi smisel in namen te vrste „znanosti“. Pokazati hoče, da je beda in pomanjkanje prirodni pojav, ki ga je mogoče le omiliti, ne pa preprečiti. Ta melodija je stara že toliko stoletij, kolikor sta stari revščina in pomanjkanje. Oglejmo pa si „vzroke“ dr. Gosarja drugega za drugim.

Ali je skopost narave res vzrok socialne krize? — Razredno nasprotstvo je v izredno bogatih pokrajinah prav tako ostro ali pa še celo ostrejše kakor v manj rodovitnih. Povsem razumljivo, kajti družbeno bogastvo ne temelji v *prirodnih zakladih*, marveč v *delu*. Ta Gosarjeva teza torej ne drži.

Kaj je z omejenostjo človeških moči in neomejenostjo našega poželenja? — Človeške moči so se vselej prilagajale družbenim potrebam. Ko primitivnemu človeku njegova telesna moč ni zadostovala, si je ustvaril orodje. Današnja tehnika odpira človeštvu neomejeno možnosti v izpopolnjevanju proizvodjalne tehnike in v povečevanju produktivitete dela. Tako imenovano človekovo „poželenje“ pa je omejeno po zgodovini in času. Troglodit si ni zaželel svilene obleke, ker mu je čas ni mogel dati. Zaželel si jo je človek tedaj, ko je svilo znal izdelati. Tudi ta vzrok torej ni pravi. O tretjem vzroku — naglem tempu družbenega življenja — pa smo govorili že v začetku te študije in tudi pokazali na nesmisel take trditve.

V razlaganju svojega drugega vzroka prav neusmiljeno tepta dr. Gosar človeka, tistega človeka namreč, ki naj po njegovem mnenju na osnovi zgolj moralističnih krščanskih načel zgradi krščanski „socializem“. Zanj je človek vedno takšen, da bi rad kakorkoli „prevalil delo na druge ljudi“, „samoljubni“ in „le prerad presliši glasove“ etičnih zapovedi in pravnih predpisov, skratka „zaradi naše fizične in umske, posebno še naše moralne nepopolnosti“ se neprestano „porajajo v družbi nasilja in krivice...“ Komu očita dr. Gosar vse te lepe lastnosti? — Človeku, ljudem sploh! Tako se dr. Gosar, medtem ko se razburja nad subjektivno pokvarjenotjo ljudi, spretno izogne pravim vzrokom, ki leže v družbenem sistemu samem, nezavisno od človekove volje. Dr. Gosar se nekje drugje v knjigi sam pobija, ko trdi, da je celo krščanski podjetnik odvisen od splošnega položaja kapitalistične družbe, ko ne more uvesti v svoj obrat boljših delovnih pogojev, kakor so povprečno v veljavi, ker bi s tem svoje podjetje uničil. Kaj ima tedaj tu opraviti moralna čistost ali pokvarjenost? To, kar velja za tega „krščanskega“ podjetnika, velja tudi za ves kapitalistični svet, ki je odvisen od razmer na trgu, ki ga ne pozna in ga ne more usmerjati po svoje. Trg je tista nevidna gigantska sila, ki se je z vso težo zvalila na vrat današnji družbi in ji narekuje, kako naj izkorišča. In v

tem boju z magično silo trga je postavljen velepodjetnik pred alternativo: ali mora delavstvu stalno poslabševati delovne pogoje ali pa bo v konkurenčnem boju podlegel.

Da dr. Gosar slabo pozna socialno vprašanje, dokazuje tudi to, kako nezgodovinsko si zastavlja to vprašanje. Po njegovem mnenju v zgodovini „nimamo primere“ takega „družabno-reformnega“ gibanja, kakor se javlja danes. In vendar je tudi sodobno socialno vprašanje in „družabno-reformno“ gibanje le eno izmed velikih gibanj, ki so nastala ob prelomu dveh razdobj, ko se je stari politični red umikal novemu, ko so stare ideološke oblike padle pod revolucionarno silo novih ideologij in ko je vse to bilo zopet le posledica preobrata v gospodarski podlagi družbe, v izpremembi proizvodjalnih odnosov. Take socialne krize je preživljala antična družba v času, ko je prehajala iz suženjskega v fevdalni sistem (četudi je tedaj manjkalo gibanje, ki bi bilo sposobno ponesti družbo v napredek), in prav tako krizo je preživljal fevdalni sistem, dokler ga ni zlomilo meščanstvo. Le v zgodovinski zvezi, v gibanju lahko doumemo pravo vsebino sodobnega socialnega vprašanja. Kakor hitro ga izločimo iz zgodovinskega okolja, kakor je to storil dr. Gosar, zavržemo tudi ključ do njegove rešitve.

Kaj je po dr. Gosarju glavna ovira, da ne pridemo do jasnih zaključkov o „pravični“ ureditvi današnje družbe? To je — kakor pravi — „dvoje stališč“, namreč stališče delodajalca in stališče delojemalca delavca. Ali si ti dve stališči nujno nasprotujeta? Po mnenju dr. Gosarja nikakor ne. Podjetnik namreč zaradi silnega navora, ki ga opravlja kot „delodajalec“ „... povsem naravno (!) ne najde časa, moči in razumevanja za težnje delavcev in nameščencev“ (str. 126.). Prav tako pa je tudi z delavci:

„... Ti zopet vidijo samo pomanjkanje in bedo, ki jih tare, čutijo le krivico, ki se jim godi, ter z nevoljo gledajo, kako kapitalist na njihov račun dobro živi in se debeli. Težav, s katerimi se ima podjetje boriti, največkrat niti ne slutijo ali pa jih vsaj ne morejo prav oceniti. Zanje je samo eno vprašanje: kako doseči, da bodo kolikor mogoče malo in lahko delali, pa dobro zaslužili.“ (Str. 126.)

Med „delodajalcem“ in „delojemalcem“ torej ni bistvene razlike. Dr. Gosar postavlja tedaj vprašanje „reformne“ družbe tako, kakor da je potrebno najti nekak „modus vivendi“ za vse ljudi in za vse zahteve. Povrnili smo se torej zopet na fašistično geslo o „harmoniji med delom in kapitalom“, le da se sedaj oglašča kapitalistična sirena v dr. Gosarju že bolj glasno in bolj jasno.

Do dna smo tako odkrili „sociološke osnove“ „novega“ družbenega reda, ki si ga je zamislil dr. Gosar. V tem „novem“ družbenem redu — v krščanskem „socializmu“ — ni odstranjeno nobeno tistih nasprotij, ki izpodkopavajo današnjo družbo, ni odstranjeno tudi najvažnejše protislovje med progresivnimi težnjami v materialni podlagi in med težnjami stagnacije v političnem ustroju družbe, in tako ostanejo še vedno vsi *objektivni pogoji* za „socialno zlo“. In vendar trdi dr. Gosar, da hoče to „socialno zlo“ odstraniti! Preprečiti hoče torej *posledice*, ne da bi odstranil *vzroke*. „Bori“ se proti zlim posledicam gospodarskega sistema, toda ohranja gospodarski sistem sam. Jasno je, da je spričo tega njegov „socializem“ gola krilatca. Namesto njega je podal dr. Gosar „sociološke osnove“ — fašizma. To mnenje nam še bolj potrjujejo njegove „gospodarske osnove“.

Ivan Kovač.